

976. Råby, Vaksala sn.

Pl. 29.

Litteratur: B 389, L 198, D 1:178. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 254; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 72; R. Dybeck, Fornlämningar i Vaksala sn (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 74; Fornminnesinventering i Vaksala sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: Osign. träsnitt i Peringskiöld a. a. och B 389; Dybeck (D 1:178); v. Friesen foto (UUB).

Runristningen är gjord i en jordfast häll, som ligger i en äng 125 m. V om Råby nr 1. Ristningsytan har uppkommit genom naturlig sprängning av ett större stenblock; den andra delen av detta ligger 2 m. V om den runristade hällen. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (ATA).

Ristningen omtalas första gången i *Ransakningarna*: »Råby enn steen påskrifwen på gierdet ligger omkull.» — Peringskiöld: »Runstenen i Råby, är af ansenlig storlek, fem alnar bred, och fyra alnar hög, liggiande omkull på giärdet» (B 389 och L 198: »Råby»). — O. Celsius har granskat inskriften den 17 aug. 1729. — Dybeck (D 1:178): »Ristningen finnes i en jordfast, mot söder sluttande, klipphäll midt i en åker i Hammargärdet vester från byn. En höjd i närheten och norr om runstenen har flere hednagrafvar, de flesta skadade. Allmogens rätt märkliga redogörelse för innehållet skall meddelas bland anmärkningarna.» Dessa »anmärkingar», till vilka Dybeck några gånger hänvisar i *Sveriges runurkunder*, ha tydligen varit avsedda att utgivas som ett tillägg, men de blevo tyvärr aldrig publicerade. Om gravfält i runristningens närhet se redogörelsen i *Fornminnesinventeringen i Vaksala 1937—38*. I sin förteckning över fornminnen i Vaksala sn (ATA) har Dybeck antecknat: »Vid Råby står en runsten.»

Ljusgrå granit med svag skiftning i rött. Ristningens höjd 2,32 m., bredd (nedtill) 3,12 m. Ristningsytan är en typisk naturlig släppa, med ytan av hård, vit kvarts. Under denna yta är graniten blågrå, småkornig. Ytan har varit hård att rista i. Ristaren har varit mycket skicklig, linjerna äro djupa och jämna, med rundad botten. På båda sidorna finnes ristning, som är grundare, tydligen endast uppskisserad, ej fördjupad med mejseln.

Inskrift:

astiarfr lit · risa stain · iftir · asfast · broður sin
5 10 15 20 25 30 35 40

Asdiarfr let reisa stæin æftir Asfast, broður sinn.

»Åsdjärv lät resa stenen efter Åsfast, sin broder.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut; ej heller efter 8 r, 15 a och 37 r. 13 i och 21 i äro icke stungna.

Ornamentiken i B 389 har många brister; granskaren har icke iakttagit de svagare ristade linjerna och ornamenten till höger och till vänster om huvudristningen. Detsamma gäller om Dybeck. — B 389 och Celsius ha sk efter 8 r och 15 a.

Peringskiöld tolkar inskriften: »Asdiärf lät resa upp Sten efter Asfast sin broder.» Och han ger till denna enkla inskrift en utförlig och delvis mycket virrig kommentar, varav endast det huvudsakligaste här kan finna plats: »Namnen Asfast, fast och stadig för Oden; och Astiarfr, dristig för Oden, gifwa tillkänna som woro thenna Stenen vthhuggen i Hedendomen. Thet samma bestyrkes af thet bifogade Thors Hammar-Märke. Thetta war fordom Konungars och theras högsta befälhafwandes kännetecken . . . Hammarmärket med sitt skaft här på Råby Runstenen, är siu qwarter långt, som en lagom Spiras längd fordrar . . . Thors Hammarmärke war i Heden-

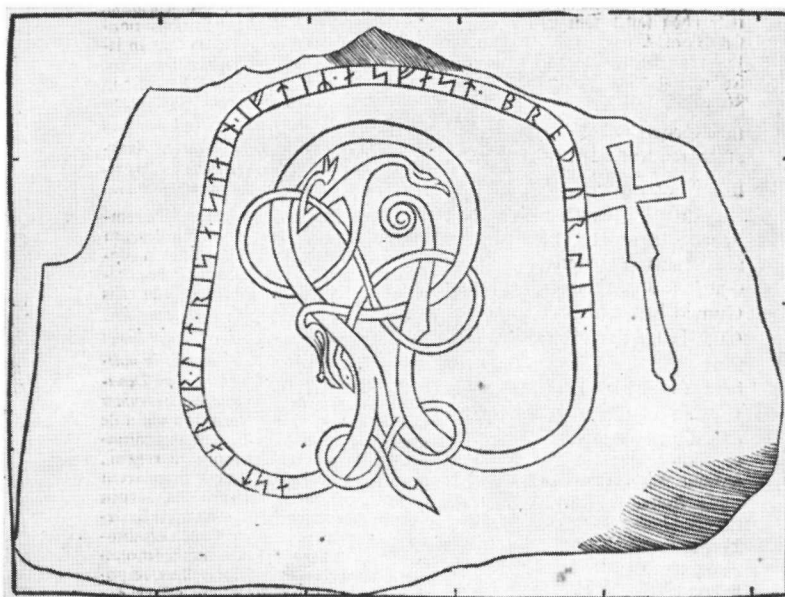

Fig. 87. U 976. Råby, Vaksala sn. Efter B 389.

domen egentligen ett kors ... Med ett kors vthmärktes wäderstreken emot fyra werldenes ändar, Öster och Wäster, Söder och Norr, öfwer hwilka Thor troddes wara rådande ... Så at förthen-skul nogsamnt klart är, at the äldste tidens Hedningar hafwa först vptagit och brukat Korstecknet ... Wid Christendomens förmerande här i landet, antogs thet heliga Korstecknet på the Nordiska Krigsmäns Skiöldar, som stridde emot sina egna hedniska Landsmän ... Så at förthen-skul ingen ålderdomsens tadtare, må föregifwa at alla våra Runestenar med Kors ristade, äro efter Christendomens antagande ritade. Vtan fast heller willigt bekänna, at störste delen af våra gamla Runestenar äro i Hedendomen vprättade.»

Inskriftens båda mansnamn äro rätt märkliga, dels därför att de utgöra ett gott exempel på s. k. namnvariation inom en familj, dels därför att de äro ovanliga och bildade på samma sätt. Förleden är i båda *As-* och efterleden ett adjektiv. *Asdiarfr* och *Asfastr* äro icke kända från någon annan runinskrift. (Då Liljegren uppger *Asdiarfr* även från L 268 = U 567, är detta felaktigt; inskriften har *aterfr*. L 196 *Isfast* kan icke heller anföras; dels är läsningen mycket osäker, se nedan U 977, dels skulle det på sin höjd kunna vara fråga om ett kvinnonamn *Asfast*.) Av vartdera namnet finnes i Lundgrens namnordbok ett belägg från medeltiden, båda härrörande från Uppland. Intetdera är känt från Norge eller Island. Namn bildade på detta sätt äro också utpräglad östnordiska. Se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 98 f.

Torkarby, Vaksala sn.

I *Ransakningarna* 1667—84 ingår en relation om fornminnen i Vaksala hd av länsmannen Anders Pehrsson Rox, varur i det föregående hämtats många uppgifter om runstenar i Danmarks och Vaksala socknar. Där meddelas också följande: »Torkarby finnes en Kiälla, Jungfru Kiällan weed nampn, hwar uthi en Ruhnsteen nederlagd, dock en annan ofwan på, att enär man rörher weed den öfre, hörer man den andre af dunderingen och igenliudet. [Hadorph har här antecknat: »falsum»] ... Torkarby på Jageplatzen ligger en lång stoor släht steen formenes wara påskrifwen på den sijdan nederligger.»

Någon runsten från Torkarby är icke känd, och uppgiften saknar troligen sanningsvärde.